

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor

Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Västsahara 2015–2016

I. SAMMANFATTNING

Västsahara är sedan början av 1960-talet upptaget på FN:s lista över icke-självstyrande territorier som ska avkoloniseras. En konflikt mellan Marocko och Polisario uppstod 1975 i samband med att Marocko gjorde anspråk på Västsahara då den tidigare kolonialmakten Spanien gjorde sig redo att lämna. Marocko har sedan dess *de facto* kontrollerat området. En betydande grupp marockanska bosättare har sedan 1975 flyttat in i Västsahara, vilket inte är förenligt med folkrätten. Detta har sannolikt förändrat demografin i Västsahara på så sätt att personer med marockanskt ursprung idag utgör en majoritet av befolkningen.

En väpnad konflikt mellan Marocko och Polisario pågick fram till 1991 då en vapenvila slöts. En FN-mission, MINURSO, upprättades samtidigt för att övervaka vapenvilan och genomföra en folkomröstning om självbestämmande som skulle avgöra områdets status. En folkomröstning har dock inte kunnat äga rum. Sedan 2012 har inga direkta förhandlingar förts mellan Marocko och Polisario. Generalsekreterarens sändebud för Västsahara har i stället fört separata samtal med parterna för att försöka hitta en väg framåt, detta utan nämnvärd framgång.

Marocko kontrollerar uppskattningsvis 85 procent av Västsahara, den del av territoriet som ligger väster om den så kallade sandvallen som Marocko uppförde under 1980-talet. Den resterande delen kontrolleras av den västsahariska befrielseströrelsen Polisario. Marocko hävdar att Västsahara är en del av Marocko ("de sydliga provinserna"), medan Polisario driver rätten till självbestämmande för västvästsaharierna med ett självständigt Västsahara

som slutmål. I sitt rådgivande yttrande från 1975 slog Internationella domstolen också fast att det västsaharaiska folket har rätt till självbestämmande, vilket även FN:s säkerhetsråd har bekräftat.

I samband med konflikten mellan Marocko och Polisario flydde ett stort antal västsaharier till flyktingläger i Tindouf i västra Algeriet. Någon registrering av flyktingarna har inte ägt rum men antalet uppskattas till 90 000 – 150 000.

I sitt rådgivande yttrande från 1975 slog Internationella domstolen fast att Västsahara vid tiden för den spanska kolonisationen inte var att betrakta som ett territorium som inte tillhörde någon (*terra nullus*) samt att varken Marocko eller Mauretanien har någon överhöghet över territoriet. Denna status för Västsahara bekräftades i EU-domstolens avgörande om jordbruks- och fiskeavtalet 2016.

Marocko har sedan 1975 *de facto* haft kontroll över den största delen av Västsahara. Marocko har därmed ansvaret för att främja och respektera de mänskliga rättigheterna i området.

I mars 2016 utvisade Marocko den civila komponenten av FN-missionen MINURSO efter det att FN:s dåvarande generalsekreterare Ban Ki-moon under besök i regionen refererat till Marockos ockupation av Västsahara. Majoriteten av de utvisade har kunnat återvända till Västsahara men MINURSO:s fulla funktionalitet var ännu inte återställd 2016. Det program som UNHCR bedrivit för att underlätta kontakter och besök mellan västsaharierna i flyktinglägren i Tindouf, Algeriet, och västsaharierna som är bosatta i den marockansk-kontrollerade delen av Västsahara har inte varit i bruk sedan 2014 på grund av oenighet mellan parterna om hur programmet ska bedrivas.

I Västsahara råder bristande förenings- och demonstrationsfrihet för organisationer som på olika sätt ifrågasätter den marockanska närvaron samt verkar för ett självständigt Västsahara. Marockanska myndigheter försvårar arbetet för organisationer som de anser ha en sådan agenda, bland annat genom att neka dem registrering vilket innebär att de inte kan bedriva sin verksamhet. En frivilligorganisation som under tio år inte fått sin ansökan godkänd fick dock till slut sin registrering 2015 efter domstolsbeslut.

Politisk verksamhet och demonstrationer till stöd för självständighet/självbestämmande är förbjudna och de demonstrationer som ändå äger rum slås ofta ned med våld av marockanska myndigheter. Demonstrationer kopplade till en primärt socio-ekonomisk agenda, till exempel arbetslöshet, accepteras i något högre utsträckning.

Yttrande- och tryckfrihet är begränsad för uttalanden som innebär ett ifrågasättande av Marockos anspråk på Västsahara. Marockanska myndigheter förhindrar i vissa fall utländska besökare, aktivister organisationer och journalister som arbetar med övervakning av mänskliga rättigheter, från att besöka Västsahara.

En ny rättsprocess i civil domstol påbörjades i slutet av 2016 för de västsaharier som dömts i militärdomstol för våldsamheter med dödlig utgång för elva poliser i samband med polisens rivning av protestlägret vid Gdim Izik, utanför Laayoune, 2010.

Uppgifter förekommer om diskriminering mot västsaharier bland annat på arbetsmarknaden. Avsaknad av etniskt uppdelad statistik gör att det är svårt att jämföra förhållanden mellan västsaharier och marockaner bosatta i Västsahara.

Marockos konstitution och marockansk lag tillämpas i de delar av Västsahara som Marocko kontrollerar.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

En princip för god samhällsstyrning

De facto tillämpas marockansk lag i Västsahara. Det är särskilt påtagligt vad avser personer eller organisationer som gör anspråk på självbestämmande eller självständighet. Uppgifter om övervåld och trakasserier mot personer som engagerar sig för dessa frågor förekommer. Det saknas dock information om att tjänstemän, till exempel polis som begått övergrepp mot demonstranter, ställts till svars för sådana handlingar.

Vissa frivilligorganisationer gör gällande att västsaharier utsätts för diskriminering i förhållande till inflyttade marockaner när det handlar om frågor som till exempel tillgång till jobb respektive utbildning. Från Marockos sida hävdas att alla behandlas lika och att man inte skiljer på

västsaharier och marockaner då samtliga anses vara marockanska medborgare.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Det finns inget västsahariskt parlament utan de val som äger rum gäller val till det marockanska parlamentet samt val på region- och kommunnivå. Parlamentsval sker vart femte år. Det senaste ägde rum i oktober 2016. Region- och kommunval arrangeras vart sjätte år och det senaste ägde rum i september 2015. Polisario och politiska partier som verkar för västsahariernas självbestämmande och/eller självständighet är förbjudna och tillåts inte kandidera.

Marockos effektiva kontroll av Västsahara innebär att valen kontrolleras och övervakas av marockanska myndigheter. Detta innebär ett hinder för det västsahariska folkets rätt till självbestämmande. Den övervägande delen av de valda politiska församlingarna på lokal och regional nivå består emellertid av västsaharier. Enligt uppgift avråds marockaner från att kandidera i val för att lämna plats för västsaharier.

Även om regionala och lokala församlingar har egna beslutsprerogativ, vilka står att utökas i enlighet med Marockos regionaliseringsplan, förblir de i betydande utsträckning under centralmaktens kontroll, liksom deras motsvarigheter i Marocko. Centralregeringens representant i respektive region behöver i flera fall godkänna de beslut som fattas, särskilt om de har finansiella implikationer.

Den folkomröstning om Västsaharas status som var en av de huvuduppgifter som ålades MINURSO att genomföra, i samråd med parterna, när insatsen etablerades 1991 har inte kunnat hållas. Parterna har inte nått någon överenskommelse om vilka som ska ha rätt att delta i folkomröstningen, det vill säga endast ursprungsbefolkningen i Västsahara eller också de marockaner som bosatt sig i området sedan 1975 och som numera anses utgöra en majoritet av befolkningen. Marockos position sedan flera år tillbaka är att avvisa möjligheten av en folkomröstning i vilken självständighet utgör ett alternativ. Polisario verkar för genomförandet av en folkomröstning i vilken självständighet ska vara ett alternativ och utesluter inte Marockos autonomiplan som ett annat valbart alternativ.

Det civila samhällets utrymme

Utrymmet för frivilligorganisationer som driver frågan om självbestämmande, och som i de marockanska myndigheternas ögon är separatister, är begränsat. Flera av dessa organisationer har inte beviljats registrering och kan därmed inte bedriva sin verksamhet på laglig grund. Det innebär bland annat att de inte kan förfoga över en föreningslokal, öppna ett bankkonto eller ta emot finansiellt stöd. En organisation, ASVDH (*Association Sabraoui des Victimes de violations graves des Droits de l'Homme*) fick genom domstolsbeslut, efter en över tio år lång process, sin registrering godkänd 2015. Även med godkänd registrering kan dock, enligt uppgift, organisationer utsättas för olika hinder i verksamheten, till exempel när det gäller mottagande av finansiella bidrag.

Delar av civilsamhället får som regel inte tillstånd att anordna demonstrationer och de marockanska myndigheterna agerar inte sällan med våld för att upplösa de demonstrationer som ändå anordnas.

Enligt frivilligorganisationer tenderar ordningsmakten att bruka övervåld. Samtidigt anger det nationella MR-rådet att antalet klagomål mot bland annat polisen har sjunkit de senaste tre åren.

Marockos nationella MR-råd (*Commission National des Droits de l'Homme – CNDH*) har regionkontor i Laayoune och Dakhla. CNDH har bland annat till uppgift att bevaka situationen för mänskliga rättigheter, föra dialog med myndigheter och frivilligorganisationer och fungera som klagoinstans i enskilda fall.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Det finns inga uppgifter om utomrättsliga avrättningar eller om påtvingade försvinnanden på senare år. Påtvingade försvinnanden förekom främst under åren för den väpnade konflikten, 1975-1991. Tortyr och fysiska övergrepp är förbjudet enligt den marockanska konstitutionen, men förekommer. Enligt rapport från Amnesty International 2015 har frihetsberövade personer utsatts för tortyr av marockanska myndighetsföreträdare. Samma rapport konstaterade att tortyr inte förekommer på systematisk nivå.

Förhållandena i fängelser uppges vara svåra till följd av överbefolkning och brister vad gäller till exempel hälsovård och sanitära förhållanden. Uppgifter förekommer om övergrepp i fängelser.

Dödsstraff

Det finns inget formellt moratorium för dödsstraff men det föreligger inga uppgifter om att det skulle ha verkställts sedan början av 1990-talet.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Enligt uppgift förekommer fall av godtyckliga frihetsberövanden, ofta i samband med demonstrationer, i en omfattning som är svår att bedöma.

De delar av civilsamhället som driver frågan om självbestämmande hävdar att medlemmar utsätts för begränsningar i rätten att resa utomlands. Man uppger att aktivister med anställning inom offentlig sektor i förekommande fall ska ha förvägrats ledighet av myndigheterna som ett sätt att förhindra dem från att genomföra besök till flyktinglägren i Tindouf.

Rättssäkerhet

Lagstiftning antogs 2015 som förhindrar militärdomstolar att döma civila. Efter domstolsbeslut fick 22 västsaharier som dömts i militärdomstol 2013 möjlighet till ny prövning i civil domstol, vilken inleddes i slutet av 2016. Åtalet gäller våldsamheter som ledde till att elva poliser dog i samband med myndigheternas rivning av protestlägret Gdim Izik, utanför Laayoune, i november 2010. De åtalade uppger att de inför den tidigare processen i militärdomstol tvingats till falska erkännanden genom tortyr.

Vissa MR-organisationer menar att politiska fångar förekommer i Västsahara. Till fångarna räknas bland annat de personer som står inför rätta från Gdim Izik protesterna, samt västsaharier som sitter i fängelse för engagemang för självständighet. Enligt den marockanska regeringen förekommer inga politiska fångar, alla personer i fängelse har dömts för någon typ av kriminell handling.

Straffrihet

Det är sällsynt med utredningar eller åtal gällande övergrepp, korruption och andra lagöverträdelser som begås av myndighetsföreträdare.

Västsahara omfattades av det arbete som utfördes av den marockanska Instansen för rättvisa och försoning (Instance d'Équité et de Reconciliation – IER) 2004-2005 för att utreda de övergrepp som skedde under kung Hassan II:s regeringstid 1956-1999. Påtvingade försvinnanden förekom i Västsahara framförallt under åren för den väpnade konflikten 1975-1991. Enligt Marockos nationella MR-råd fick 5 000 personer från Västsahara skadestånd som ett resultat av försoningsinstansens arbete. Totalt var antalet personer som fick skadestånd 25 000. Ett uttalat villkor för processen var att de personer som begått övergrepp inte skulle ställas till svars, vare sig i Marocko eller Västsahara, vilket har kritiserats av frivilligorganisationer som menar att det innebär att man utsträcker en allmän amnesti och strafffrihet för dessa brott.

Kritik har också framförts mot att Västsahara ska ha särbehandlats inom ramen för försoningsinstansens arbete. Till exempel TV-sändes inte de vittnesmål som offer och anhöriga i Västsahara lämnade till försoningsinstansen, i motsats till vad som skedde i Marocko.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Begränsningar i yttrande- och tryckfrihet gäller liksom i Marocko i förhållande till främst tre områden – kritik av islam, monarkin, och territoriell integritet – varav det sistnämnda är särskilt relevant i Västsahara. Man talar om tre ”röda linjer” som det är förbjudet att överträda enligt marockansk lag, med fängelse som möjlig påföljd. Uttalanden till stöd för Västsaharas rätt till självbestämmande eller ett ifrågasättande av Marockos anspråk på Västsahara kan leda till åtal. Som exempel kan nämnas att en marockansk journalist åtalades för att han i en intervju med den tyska tidningen Bild refererat till det ”ockuperade Västsahara”; han hävdade att det var ett felcitat och åtalet lades ner 2016.

I vissa fall har utländska journalister som begett sig till Västsahara för att göra reportage utvisats av marockanska myndigheter.

I Västsahara finns i allmänhet god tillgång till internet.

Mötes- och föreningsfrihet

Det råder bristande förenings- och demonstrationsfrihet för organisationer som på olika sätt ifrågasätter Marockos anspråk på Västsahara samt verkar för självständighet. Större tolerans verkar finnas mot demonstrationer med

en socio-ekonomisk agenda (till exempel arbetslöshet) än de som har en koppling till frågan om självbestämmande.

De marockanska myndigheterna förhindrar i vissa fall utländska besökare, till exempel aktivister och organisationer som arbetar med övervakning av mänskliga rättigheter, från att besöka Västsahara. Både Amnesty International och Human Rights Watch uppger att de nekats inträde i Västsahara.

Religions- och övertygelsefrihet

Islam är officiell religion i Västsahara. Det är fritt att utöva andra religioner, dock är det inte tillåtet att försöka omvända muslimer till en annan tro.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Arbetslösheten är hög i Västsahara och var år 2014, enligt uppgift från den marockanska statistikmyndigheten (Haut Commissariat du Plan – HCP), i genomsnitt 15.3 procent. Arbetslösheten var särskilt hög bland kvinnor – 32 procent. Det finns ingen etniskt uppdelad statistik som möjliggör en bedömning om arbetslösheten i Västsahara drabbar västsaharier i högre utsträckning än marockaner.

Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Det finns tillgång till sjukvård i Västsaharas huvudorter. För mer avancerade behandlingar behöver vård sökas i Marocko. Enligt FN är medellivslängden i Västsahara drygt 67 år och spädbarnsdödligheten är 37 per 1 000 födselar.

Rätten till utbildning

Utbildningsnivån i Västsahara är relativt hög. Enligt statistik från den marockanska statistikmyndigheten (HCP) har 40 procent av befolkningen i Laayoune utbildning som motsvarar minst högstadienivå (collège). Analfabetismen i Laayoune och Dakhla ligger på runt 20 procent.

Det saknas etniskt uppdelad statistik som gör det möjligt att bedöma utbildningsnivån för västsaharier specifikt.

Det finns i nuläget inget universitet i Västsahara utan studenter är hänvisade till universitet i Marocko för högre studier. Närmaste universitet är i Agadir, 600 km från Laayoune. Resor för studenter subventioneras.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Då Västsaharas internationella status enligt FN är odefinierad återfinns Västsahara inte i UNDP:s välfärdsindex. Det saknas också mått om förmögenhetsskillnader och hur inkomster fördelar sig mellan västsaharier och marockaner i Västsahara.

Den marockanska staten har gjort ekonomiska satsningar i Västsahara. Området har till exempel fått särskilt stöd från det nationella utvecklingsprogrammet (Initiative Nationale pour le Développement Humain – INDH) vilket mellan 2005-2010 betalade ut motsvarande knappt två miljarder SEK (2.1 miljarder MAD) till projekt i Västsahara, cirka sju projekt av de totala investeringarna under programmet.

Invånarna i Västsahara betalar inte inkomstskatt. Produktionskostnader för nyttigheter som el och vatten är högre än i Marocko men subventioneringar gör att slutpriset för användarna blir detsamma.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Mycket återstår när det gäller jämställdhet och kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter i Västsahara. Kvinnor är underrepresenterade inom politiken och i arbetslivet, har färre möjligheter till utbildning och är föremål för diskriminerande lagstiftning, till exempel inom ramen för arvsrätten.

Barnets rättigheter

Situationen för barn i Västsahara präglas i många fall av knappa förhållanden, med bland annat bristande skolgång och barnarbete.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Det västsahariska folket har rätt till självbestämmande. Det finns ingen officiell statistik om antalet västsaharier i Västsahara men flera uppgifter pekar på att västsaharierna idag utgör en minoritet i förhållande till de marockaner som bosatt sig i Västsahara. Frågan om statistik vad gäller

västsaharier och marockaner är politiserad och därmed svårbedömd. Radio- och TV-sändningar på hassania, som talas av många västsaharier, förekommer i Västsahara genom marockanska såväl som Polisario-kontrollerade medier.

Diskriminering på grund av kulturell läggning eller könsidentitet

Homosexuellt agerande är, enligt den rådande marockanska lagstiftningen, förbjudet och straffas med böter eller fängelse i upp till tre år.

Flyktingar och migranternas rättigheter

I flyktinglägren vid Tindouf i Algeriet uppskattas mellan 90 000 – 150 000 västsahariska flyktingar vara bosatta. Marockos officiella hållning är att västsaharier i flyktinglägren är välkomna att flytta tillbaka till Västsahara om de så önskar. En viss tillbakaflyttning har skett över åren.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Situationen för personer med en eller flera funktionsnedsättningar är svår i Västsahara, till exempel i form av arbetslöshet och begränsad tillgång till utbildning.